

KOMPANIYANING IQTISODIY SALOHIYATINI STRATEGIK TAHLIL QILISH USULLARI

Murodova Mahbuba Rabbimovna

O`zbekiston Respublikasi Toshkent

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15751825>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-Iyun 2025 yil

Ma'qullandi: 24-Iyun 2025 yil

Nashr qilindi: 27-Iyun 2025 yil

KEYWORDS

Iqtisodiy salohiyat, strategik tahlil, SWOT, PESTEL, Porter modeli, raqamlashtirish, moliyaviy tahlil, xalqaro tajriba.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilish usullari tahlil qilingan. Iqtisodiy salohiyat kompaniyaning barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligini oshirish va bozor sharoitlariga moslashish imkoniyatlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada strategik tahlil jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy usullar va yondashuvlar, ularning amaliy ahamiyati hamda ustunliklari o'rganilgan. Tadqiqot davomida kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini tahlil qilish uchun SWOT, PESTEL, Porterning beshta kuchi modeli kabi strategik tahlil vositalaridan foydalanish samaradorligi baholangan. Shuningdek, kompaniyaning moliyaviy va operatsion ko'rsatkichlarini o'rganish, raqamlashtirish imkoniyatlarini keng joriy qilish va xalqaro tajribani qo'llash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqot natijalari kompaniyalar uchun strategik rejalashtirish jarayonini optimallashtirish, investitsion qarorlarni samarali qabul qilish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda amaliy ko'mak sifatida foydalanilishi mumkin.

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kompaniyalarning uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishishi ularning iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilish qobiliyatiga bevosita bog'liq. Raqobatning keskinlashuvi, globallashtirish jarayonlarining jadallashtirishi hamda texnologik taraqqiyot kompaniyalardan samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish va strategik rejalashtirishni talab etmoqda. Bunday sharoitda kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini tahlil qilish nafaqat uning hozirgi moliyaviy barqarorligini baholash, balki kelajakdagi rivojlanish istiqbollari belgilash uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini tahlil qilish strategik rejalashtirish jarayonining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, u tashkilotning moliyaviy barqarorligi, raqobatbardoshligi va innovatsion rivojlanish salohiyatini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu tahlil orqali kompaniyaning kuchli va zaif tomonlari baholanadi, tashqi muhitdagi xavf va imkoniyatlar aniqlanadi, shuningdek, resurslardan yanada samarali foydalanish yo'llari ishlab chiqiladi.

Tahlil jarayonida SWOT, PESTEL, Porterning beshta kuchi modeli kabi strategik tahlil usullari keng qo'llanilib, kompaniyaning ichki va tashqi omillari chuqur o'rganiladi hamda strategik qarorlar qabul qilish jarayoni yanada takomillashtiriladi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi esa kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini tahlil qilishda ilg'or analitik vositalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirib, ma'lumotlarga asoslangan strategik rejalashtirish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

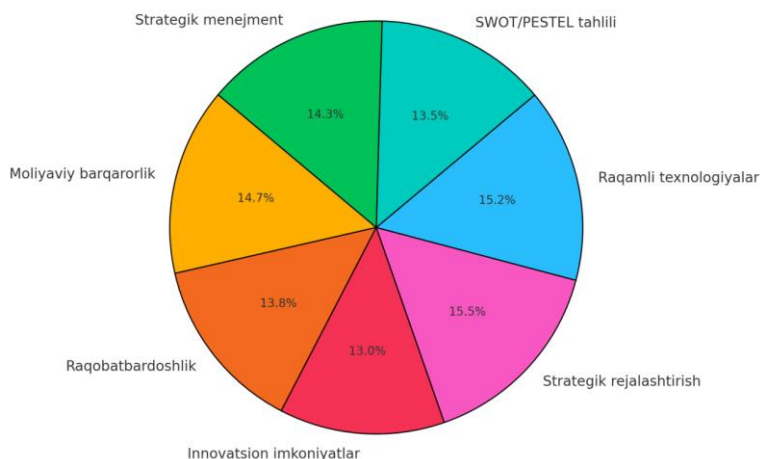
Mazkur maqolada kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilish usullari, ularning afzalliklari va amaliy ahamiyati batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, kompaniya rivojlanishini belgilovchi asosiy omillar, strategik rejalashtirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar hamda ularni hal etish yo'llari chuqur o'rganiladi. Tadqiqot natijalari kompaniyalar uchun samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish, investitsiya qarorlarini optimallashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga hissa qo'shishi mumkin. Shu bilan birga, maqolada kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini baholashda zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarning o'rnini yoritiladi. So'nggi yillarda sun'iy intellekt, biznes-analitika, katta ma'lumotlar (Big Data) hamda boshqa ilg'or texnologiyalar kompaniyaning moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilishda keng qo'llanilmoqda. Ushbu vositalar yordamida kompaniyaning moliyaviy ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida kuzatish, strategik rejalashtirish jarayonida ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish va biznes jarayonlarining samaradorligini oshirish mumkin.

Bundan tashqari, kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun strategik menejment tizimining samaradorligi muhim ahamiyatga ega. Strategik boshqaruv kompaniyaning uzoq muddatli rivojlanish yo'nalishlarini belgilash bilan birga, uning maqsadlari va missiyasiga mos ravishda resurslarni optimal taqsimlashga yordam beradi. Tashkilotning ichki resurslari va tashqi bozordagi imkoniyatlarini uyg'unlashtirish orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Maqolada, shuningdek, kompaniyalarning o'z iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun amalga oshirishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar, muvaffaqiyatli biznes strategiyalarini shakllantirish jarayonida duch kelinadigan asosiy muammolar va ularni hal etish bo'yicha xalqaro tajribalar tahlil qilinadi. Jahon miqyosida iqtisodiy salohiyatni tahlil qilishda keng qo'llanilayotgan metodologiyalar va ularning O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari ham batafsil ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot natijalari kompaniyalar uchun uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish, moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda amaliy yordam berishi mumkin. Maqolada ilgari surilgan tavsiyalar kompaniyaning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini oshirish, ichki va tashqi muhitdagi pozitsiyasini mustahkamlash hamda investitsiya jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilish omillari

Rasm 1. Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilish omillari

Ushbu diagramma kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilishda muhim bo'lgan asosiy omillarni aks ettiradi. Tahlil jarayonida **moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlik, innovatsion imkoniyatlar, strategik rejalashtirish, raqamli texnologiyalar, SWOT/PESTEL tahlili va strategik menejment** kabi jihatlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu omillar kompaniyaning bozordagi muvaffaqiyati va uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun zarur bo'lib, ularning har biri o'ziga xos ahamiyatga ega.

Zamonaviy bozor sharoitida kompaniyalarning iqtisodiy salohiyatini oshirish va uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish uchun strategik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda moliyaviy boshqaruv, innovatsiyalar, raqobatbardoshlikni oshirish va samarali rejalashtirish kabi omillar asosiy o'rin tutadi. Quyida kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini mustahkamlash uchun qo'llaniladigan asosiy strategiyalar yoritib berilgan.

Kompaniyaning barqaror rivojlanishi uchun moliyaviy boshqaruv tizimi samarali bo'lishi lozim. Quyidagi yo'nalishlar moliyaviy boshqaruvni kuchaytirishga yordam beradi:

— **Likvidlikni boshqarish** – mablag'lar aylanishi va to'lov qobiliyatining doimiy nazoratini olib borish.

— **Xarajatlarni optimallashtirish** – ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish.

— **Diversifikatsiya** – moliyaviy resurslarni bir nechta yo'nalishda taqsimlash orqali xavflarni kamaytirish.

— **Investitsion rejalashtirish** – uzoq muddatli sarmoyaviy strategiyalarni ishlab chiqish va daromadlarni oshirishga yo'naltirish.

Raqobatda ustunlikka erishish uchun kompaniyalar **innovatsiyalar va texnologik yechimlarni** faol qo'llashlari lozim. Bunda:

— **Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish** – ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va operatsion samaradorlikni oshirish.

— **Big Data va biznes-analitika** – bozor tendensiyalarini tahlil qilish va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish.

— **Raqamli transformatsiya** – kompaniyaning biznes jarayonlarini raqamlashtirish va onlayn platformalar orqali mijozlarga xizmat ko'rsatish.

Bozor sharoitida kompaniyaning **raqobatbardoshligi** uning muvaffaqiyatini belgilab beradi. Shu sababli, quyidagi strategiyalarni amalga oshirish zarur:

- **Differensiyatsiya strategiyasi** – mahsulot va xizmatlarning noyobligini ta'minlash.
- **Narx strategiyasi** – xaridorlar talabini hisobga olgan holda moslashuvchan narx siyosatini yuritish.
- **Brendni rivojlantirish** – kompaniyaning imidjini mustahkamlash va mijozlarga ishonch uyg'otish.

Kompaniyaning resurslari (moliyaviy, insoniy, texnologik) optimal boshqarilishi kerak. Bunda:

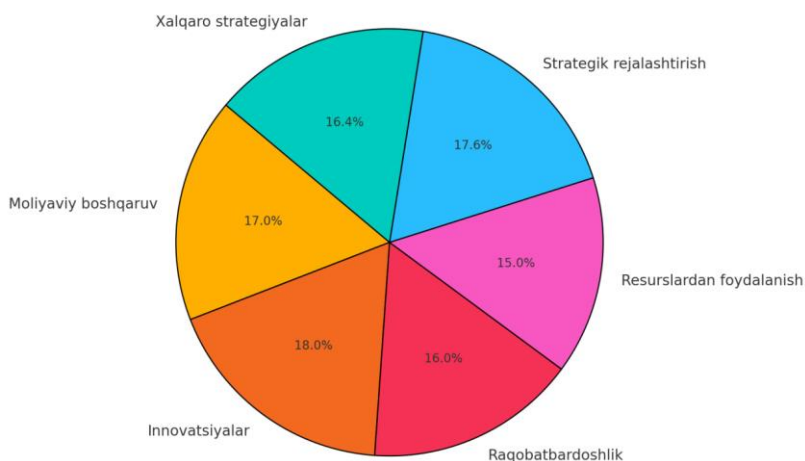
- **Kadrlar boshqaruvi** – malakali mutaxassislarni jalb qilish va xodimlarni doimiy ravishda o'qitish.
- **Tashkilot ichki tizimlarini takomillashtirish** – ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini samarali yo'lga qo'yish.
- **Logistika va ta'minot zanjirini optimallashtirish** – xarajatlarni kamaytirish va mahsulot yetkazib berish jarayonini tezlashtirish.

Strategik rejalashtirish kompaniyaning uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlovchi asosiy vosita hisoblanadi. Kompaniya rahbariyati bozor tendensiyalarini tahlil qilishi va istiqbolli yo'nalishlarni belgilashi lozim:

- **SWOT tahlili** – kompaniyaning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek, tashqi imkoniyat va xavflarni aniqlash.
- **PESTEL tahlili** – siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy omillarni baholash.
- **Porterning beshta kuchi modeli** – bozordagi raqobat sharoitlarini chuqur tahlil qilish.

Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini oshirish ko'p jihatdan samarali strategik rejalashtirish, innovatsiyalarni joriy qilish, moliyaviy boshqaruv va raqobatbardoshlikni oshirishga bog'liq. Zamonaviy sharoitda texnologik rivojlanish va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish kompaniyalarga bozor sharoitlariga tez moslashish va o'z salohiyatini oshirish imkonini beradi. Uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish uchun kompaniyalar xalqaro tajribadan o'rganishi, global strategiyalarni o'z faoliyatiga tatbiq etishi va barqaror rivojlanishga intilishi zarur.

Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini oshirish strategiyalari

Rasm 2. Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini oshirish strategiyalari

Ushbu diagrammada kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini mustahkamlash va uzoq muddatli barqaror rivojlanishga erishish uchun asosiy strategik yo'nalishlar ko'rsatilgan. **Moliyaviy boshqaruv, innovatsiyalar, raqobatbardoshlik, resurslardan samarali foydalanish, strategik rejalashtirish va xalqaro strategiyalar** kompaniyaning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu strategiyalarni to'g'ri qo'llash kompaniyaning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini oshirib, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Kompaniyaning iqtisodiy salohiyati uning bozor sharoitlariga moslashish qobiliyati, innovatsion rivojlanish sur'ati va strategik boshqaruv samaradorligiga bevosita bog'liq. Zamonaviy biznes muhitida muvaffaqiyatga erishish uchun kompaniyalar an'anaviy boshqaruv usullaridan tashqari, raqamli transformatsiya va innovatsion yondashuvlardan ham foydalanishi zarur. Sun'iy intellekt (AI) va mashinaviy o'rganish (ML) biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va tezkor qarorlar qabul qilishga yordam bersa, Big Data va analitika katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali bozor tendensiyalarini oldindan bashorat qilish imkonini beradi. Shuningdek, bulut texnologiyalarining joriy etilishi kompaniyaning operatsion xarajatlarini kamaytirib, masofaviy ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Amazon, Google va Tesla kabi global kompaniyalar ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish orqali raqobatbardoshligini oshirishga erishgan. Uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun esa kompaniyalar innovatsiyalarga sarmoya kiritib, yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishi, korporativ tadbirkorlikni rivojlantirishi hamda startaplar va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilish orqali tashqi innovatsiyalarni o'z faoliyatiga tatbiq etishi lozim. Apple bu borada doimiy innovatsion yondashuvi bilan bozorda yetakchilikni saqlab qolmoqda.

Kompaniyaning barqaror rivojlanishi ekologik mas'uliyat va resurslardan samarali foydalanishga ham bog'liq. Yashil energiya manbalaridan foydalanish, ekologik mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarish, shuningdek, uglerod izini kamaytirish bugungi kunda eng dolzarb strategiyalar qatoriga kiradi. Tesla kompaniyasi elektr transport vositalarini ishlab chiqarish orqali uglerod chiqindilarini kamaytirish bo'yicha jahon miqyosida yetakchilik qilmoqda. Bundan tashqari, kadrlar boshqaruvi kompaniyaning asosiy boyligi bo'lib, xodimlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish, talent menejment hamda korporativ madaniyatni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Google, Microsoft va Facebook kabi kompaniyalar xodimlarning malakasini oshirishga katta mablag' ajratib, ularning innovatsion salohiyatini kuchaytirishga e'tibor qaratadi. Moliyaviy diversifikatsiya va investitsiyalarni samarali boshqarish esa kompaniyaning iqtisodiy barqarorligini oshirishda muhim omil sanaladi. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, turli bozorlarga chiqish va risklarni boshqarish orqali kompaniyaning moliyaviy imkoniyatlari kengaytirilishi mumkin. Amazon bunga yaqqol misol bo'lib, u e-tijoratdan tashqari sun'iy intellekt, bulut texnologiyalari va logistika sohalariga ham sarmoya kiritgan. Shuningdek, kompaniyaning xalqaro miqyosda rivojlanishi uchun eksport strategiyalarini ishlab chiqish, xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda global brend sifatida tanilish muhimdir. Samsung va Huawei kabi kompaniyalar xalqaro bozorlarda faoliyat yuritib, global tarmoqlar orqali o'z ta'sir doirasini kengaytirishga muvaffaq bo'lgan.

XULOSA

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kompaniyaning uzoq muddatli muvaffaqiyati uning **iqtisodiy salohiyatini strategik tahlil qilish va rivojlantirish qobiliyatiga** bog'liq. Raqobat muhitining keskinlashuvi, globallashtirish jarayonlarining jadallashtirish va texnologik taraqqiyot kompaniyalardan **innovatsion yondashuvlar, samarali boshqaruv va raqamli transformatsiyani** talab etmoqda. Kompaniyaning iqtisodiy salohiyatini oshirishda **moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish, investitsion strategiyalarni optimallashtirish, innovatsiyalarni joriy etish va raqamli texnologiyalarni faol qo'llash** muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, raqobatbardoshlikni oshirish, resurslardan samarali foydalanish va strategik rejalashtirish kompaniyaning bozor sharoitlariga moslashish qobiliyatini kuchaytiradi. SWOT, PESTEL va Porterning beshta kuchi modeli asosida ichki va tashqi omillarni tahlil qilish, shuningdek, **ekologik mas'uliyat va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish** kompaniyaning barqaror o'sishini ta'minlashga yordam beradi.

Barcha strategik yondashuvlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, **kompleks boshqaruv modeli asosida** amalga oshirilishi kompaniyaning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Raqamli transformatsiya, innovatsiyalar, xalqaro hamkorlik va barqaror rivojlanish omillarini strategik rejalashtirish orqali samarali boshqarish **kompaniyaning bozorda yetakchi mavqe egallashiga xizmat qiladi**. Ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish, texnologik innovatsiyalarni joriy etish va raqobatbardosh strategiyalarni ishlab chiqish kompaniyaning global bozordagi mavqeini yanada mustahkamlashga imkon yaratadi. Shunday ekan, kompaniyalar **innovatsion boshqaruv, moliyaviy mustahkamlik va strategik rejalashtirishni** uyg'unlashtirib, o'z iqtisodiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishi lozim.

Manbalar ro'yxati:

1. Xidirov N.G., Turdiyeva M.U.Q., Umarova L.N. (2025). Korxonalarda strategik boshqaruv tizimi. cyberleninka.ru
2. Kattakishiyev B., Mamayusupov I. (2025). Strategik menejment (Praktikum). staff.tiame.uz
3. Xo'djamuratova G.Yu. (2025). Strategik boshqarish. renessans-edu.uz
4. Tursunov R.T., Hakimov N.X., Pulatov N.T. (2025). Biznes strategiyasi (Darslik). namdu.uz
5. Ismatov R.O., Ahmedov O.T. (2025). Strategik menejment (O'quv-uslubiy majmua). namdu.uz
6. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti (2025). Xalqaro marketing strategiyasi (O'quv qo'llanma). renessans-edu.uz
7. Muxitdinova K.A. (2025). Sanoat korxonalarining investitsion salohiyati tahlili va rivojlanish tendensiyalari. cyberleninka.ru
8. Raximov M.Yu. (2025). Iqtisodiyot subyektlari moliyaviy holatining tahlili. kitob.sies.uz